

O'zbek xalq dostonlari

“SHARQ” NASHRIYOT-MATBAA AKSIYADORLIK
KOMPANIYASI BOSH TAHRIRIYATI
TOSHKENT — 2006

Aytuvchi: **Rahmatulla shoir Yusuf o'g'li**

Nashrga tayyorlovchilar:

To'ra Mirzayev va Zubayda Husainova

T a h r i r h a y ' a t i:

Omonulla Yunusov (hay'at raisi), Ahror Ahmedov (hay'at raisi o'rinbosari), Mamatqul Jo'rayev, Erkin Malikov (hay'at kotibi), To'ra Mirzayev, Abiir Musoqulov, Muhammadali Qo'shmoqov, Shomirza Turdimov, Ibodulla Shoymardonov

R a s s o m:

Temur Sa'dullayev

Go'ro'g'li: O'zbek xalq dostonlari / Aytuvchi Rahmatulla shoir Yusuf o'g'li; Tahrir hay'ati: O. Yunusov, A. Ahmedov, M. Jo'rayev va boshq./ Rassom T. Sa'dulla. — T.: Sharq, 2006. — 448 b.

“Go'ro'g'li” turkumi dostonlari yuzga yaqin xilma-xil mazmundagi asarlarni o'zida birlashtirgan ulkan silsiladir. Xalq baxshilari bu turkumga kiruvchi dostonlarni sevib kuylab kelganlar. Ushbu jildga Rahmatulla shoir Yusuf o'g'lidan yozib olingan 27 doston kiritildi. Ularda afsonaviy xalq qahramonining tug'ilishi, uning bahodirona yoshligi, jasoratlarga to'la hayoti, ozodlik o'lkasi — Chambil shahrining bunyod etilishi, asrandi farzandlar — Hasanxon va Avazxonlarning Chambilga keltirilishi, ularning bahodirliklari turli-tuman sarguzashtli voqealar girdobida tasvirlanadi. Dostonlar qahramon va sevimli yor sadoqati, ota-ona va farzand burchi, birodarlik va do'stlik, ona yurtga muhabbat masalalaridan bahs etadi. Har bir doston badiiy mukammalligi va jozibadorligi bilan kitobxonni o'ziga jalb eta oladi.

BBK 82.3(SU)

SARVINOZ

Go‘ro‘g‘li sulton xafaligini ichiga yutib, Misqol parining haramiga kirib, Avazxonning qo‘lga tushganini, hozir Xunxorning zindonida yotganini Misqol paridan bilib olibdi. Undan keyin Xoldor mahram do‘stining oldiga chiqib: “Do‘stim, sen vaqtincha Chambilga bek bo‘lib, mayxonani ochib, ertadan boshlab, Hasanson va qirq yigitning salomini olib tura ber. Men parilar bilan ishrat qilib yotgan bahona bilan hech kimga ko‘rinmay, Chambildan chiqib ketib, Avazimni izlab topib kelmasam bo‘lmaydi”, — deb zor-zor yig‘lab, Xoldor do‘stiga qarab, bir so‘z dedi:

Yuragimda armon ko‘pdir, Xoldorjon,
Avazimni topib kelmasam bo‘lmas.
Xunxor elin darak aylab topmasam,
Yo‘lida jonimni bermasam bo‘lmas.

Hushim yo‘q o‘zimda, boshim garangday,
Qovjirabman suvsiz qolgan zarangday,
Yo ha, oftobda qolgan nahangday,
Tibirlayman, suvni topmasam bo‘lmas.

Avaz o‘g‘limdir, mening tanamga,
Hasanman ikkovi yo‘ldosh yonimga,
Topilsa, yo huv, deb izlaganimga,
Chambilbelga olib kelmasam bo‘lmas.

Avaz o‘g‘lim mening jonimga darmon,
Usiz sovuq ko‘rgan bu davr-u davron

Bu so‘zni Xoldor mahram eshitib, juda ham g‘amgin bo‘lib: “Mayli, do‘stim, sipohining dushmani ko‘p, albatta, harholda yashirin ketishing ma‘qul”, — deb Go‘ro‘g‘li sultonga qarab, bir so‘z dedi:

Mayli, sen kelguncha o‘zim Chambilda,
Muzaffar qaytishing kutib turayin,
Omon bo‘l, eson bo‘l g‘ayri yurtlarda,
Bo‘ri bo‘lib qaytganingni ko‘rayin.

Boraring bor bo‘lsin, qaytaring yaxshi,
Shu bo‘lsin bu yerda so‘zimning naqshi,
Muzaffar qaytishing kutib turayin,
So‘ngra to‘ylar bo‘lib, aytilsin baxshi.

Mard yigitning doim ishi ol bo‘lsin,
Sanam qizlar qora zulfi tol bo‘lsin,
Oq yuzga yarashgan qo‘sha hol bo‘lsin,
Bo‘ri bo‘lib qaytganingni ko‘rayin.

Yodin aylab o‘rtanarman har zamon,
Dardimning davosin qilmasam bo‘lmas.

Hech kishi bilmasdan chiqib ketayin,
Vaqti o‘tmay Avazimga yetayin,
Qayerda bo‘lsa ham olib qaytayin,
Qalandar bo‘p olam kezmasam bo‘lmas.

Qalandar bo‘lganim hech kim bilmasin,
Tag‘i izimizga dushman kelmasin,
Ahvolimni ko‘rib ular kulmasin,
Mushkulning oldini olmasam bo‘lmas.

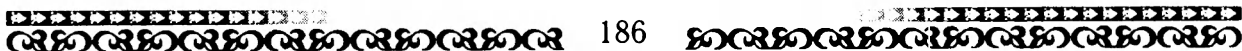
Go‘ro‘g‘li hushidan bo‘lmish begona,
Avazning yo‘lida dali-devona,
G‘ayri yurtga ketay yakka-yagona,
Shuytib, maqsad yo‘lin tutmasam bo‘lmas.

Ishlaringga qizilboshlar lol bo‘lsin,
Sanam qizlar jamalagi juft bo‘lsin,
Dushmaning lol bo‘lsin, ishing muft bo‘lsin,
Muzaffar qaytishing kutib turayin.

Mard yigitning mol davlati ko‘p bo‘lsin.
Dushmaning yanchilib payhon xo‘p bo‘lsin,

Doim shudir Xoldor do‘sting tilagi,
Olchi bo‘lishingga baland bilaging.
Bo‘ri bo‘lib qaytganingni ko‘rayin,
Duoda lozim emas shundan bo‘lagi.

Go‘ro‘g‘li sulton Xoldorxon mahram do‘stining bu so‘zidan ko‘ngli to‘lib: “Bo‘lmasa, do‘stim, Xo‘jatog‘ining orqasigacha mening bilan birga yur. Mening qalandar bo‘lganimni bir ko‘r”, — deb

Xoldorxon mahramni ergashtirib, tablaxonaga borib, Go‘ro‘g‘li sulton G‘irko‘kni egarlab minib, Xoldor mahram ham bir suvori bo‘lib, Chambildan chiqib, Xo‘jatog‘ining orqasiga o‘tishdi. Go‘ro‘g‘li sulton oldinroq bir toshning panasiga so‘tani yerga bir urib, bir nor tuyaga aylantirib, G‘irko‘kni bir ko‘k xachirga aylantirib, o‘zi bir uzun soqol qalandar shakliga kirib turdi. Xoldor mahram Go‘ro‘g‘li sultonni bunday ajoyib holatda ko‘rib, juda ham hayron qoldi. “Qalandar bobo, endi uzoq safarga borar bo‘lsangiz, menga bir nasihat qilib keting”, — deb turdi. Shunda Go‘ro‘g‘li sulton Xoldor mahramga qarab, nasihat qilib, bir so‘z dedi:

Nasihatim shudir, avval har kishi
O‘z aybini o‘zi bilmoq kerakdir.
Luqmon sifat mirishkorlik bobida,
Har yomondan ibrat olmoq kerakdir.

Odanzod xayoli har yon uchganda,
Hech bir joyda gidirmasdan qochganda,
Yurib-yurib o‘z haddidan oshganda,
Qaytadan qaytarib olmoq kerakdir.

Bu dunyoda katta-kichik bariga,
Xohi yigit bo‘lsin, xohi qariga,

Muloyimlik yaxshi dillar bahriga,
Hammaga ochiq yuz bo‘lmoq kerakdir.

Hamma karvon navbat bilan o‘tadi,
Ketishlikni yo‘llarini tutadi.
Bizlarga ham bir kun vaqt yetadi,
Safarga tayyor bo‘p turmoq kerakdir.

Qalandar so‘zlar so‘zning sozini,
Chin ko‘ngilman do‘stga etib rozini,
Har sayyod uchursa ko‘lga g‘ozini,
Ko‘zlagan qushini olmoq kerakdir.

Go‘ro‘g‘li sultonning nasihat bilan aytgan bu so‘zini eshitib, Xoldor mahram zor-zor yig‘lab, olamni yetti aylangan Shoqalandar bobomizday bebosh-beboshlarni ham yod qilib qo‘ygaysan, deb shu so‘zlarni aytdi:

Olamni charx urib kezgan qalandar,
Bizday ro‘siyohlarni ham yod ayla,
O‘t laxhasin chaynab yutgan samandar,
Bizday ro‘siyohlarni ham yod ayla.

Kulohing boshingda, egningda janda,
Sabr etib turmagan ro‘zg‘or-vatanda,
Ko‘zingda yoshlaring, jarohat tanda,
Bizday ro‘siyohlarni ham yod ayla.

Kakliklar charx urar tog‘da qiyada,
Dunyoni kezasan huv deb piyoda,

Ko‘chalarda yurasan bo‘lib aftoda,
Anda bizday do‘stlarni ham yod ayla.

Bugun boshlab ko‘rdim asli holingni,
Yurgandirsan o‘zing bilib yo‘lingni,
O‘pib qolay ber tabarruk qo‘lingni,
Har yerda biz do‘stlarni ham yod ayla.

Bir qadamda bosasan Makkamen Chambil orasin,
Falak topmas darveshlarning qorasin,
Xoldor mahram aytar so‘zning sirasin,
Bizday ro‘siyohlarni ham yod ayla.

Ana shunda Go‘ro‘g‘li sulton: “Ey do‘stim, sen meni toza sulton Boyazidday avliyo qilib yubordingku. Men bo‘lsam, zo‘rg‘a kun ko‘rib yurgan bir darbadar qalandar bo‘lsam”, — deb zor-zor yig‘lab, Xoldor mahram do‘stiga qarab, bir so‘z dedi:

Men bo‘lsam bir faqir-pastak qalandar,
Birovning yodini aylash yo‘l bo‘lsin,
Sening u aytganing sulton Boyazid,
Mendaylarga i‘joz boylash yo‘l bo‘lsin.

Tog‘dan toqqa bundan oshib o‘taman,
Xunhor shahrin yo‘llarini tutaman.
O‘lmasam, maqsadga axir yetaman.
Kashfu karomatlar senga yo‘l bo‘lsin.

Chambil borib, yigitlarga sulton bo‘l,
Dushmanning ko‘ziga misli arslon bo‘l,
Har holda, do‘stim, eson-omon bo‘l,
Tilakdoshman, menga qo‘llash yo‘l bo‘lsin.

Musofirlik ishi osha yomondir,
Birovning elida yuragi qondir,
Harholda, jon do‘stim, eson-omon bo‘l,
G‘ayri yurtdan qaytmoq balki gumondir,
Men yomonga karomatlar yo‘l bo‘lsin.

Shoqalandar shaydullo, deb yo‘l tortar,
Avaz uchun har dam hasrati ortar,

Odamlar taqdiri tizmalı qator,
Taqdirga to‘siqlar tiylash yo‘l bo‘lsin.

Go‘ro‘g‘li sulton Xoldor mahram do‘sti bilan xo‘shlashib, turkman cho‘lini oralab ketdi. Xoldor mahram qaytib Chambilga kirsar, ba‘zilar: “Sen bilan Chambildan birga chiqib ketgan qalandar kim edi?” — deb so‘raydi. Xoldor mahram bunday o‘ylasa, Go‘ro‘g‘li sulton Chambildan chiqishdayoq ko‘rgan odamlarning ko‘ziga qalandar suratida bo‘lib chiqib ketgan ekan. Xoldor mahram bu sirni ichida saqlab: “Go‘ro‘g‘li sulton ichkaridan parilar bilan aysh-ishrat qilib yotib, vaqtincha podsholikni menga bergan”, — deb Hasanxon va qirq yigitning salomini olib, mayxonani obod qilib yota berdi. Endi Go‘ro‘g‘li sultondan eshiting.

Go‘ro‘g‘li sulton bora-bora bir zaranglik yerga chiqib olib, shu yerda picha dam olib, undan keyin yo‘l yurmakchi bo‘lib, shu yerda bir bedanani ko‘rib qolib, bu ham bir ermak, deb choponini qanot qilib, g‘o‘t-g‘o‘t, g‘o‘t, deb uzoqdan bedanani o‘rab, aylana berdi. Bedana bu kalxat meni ilib olsa kerak, deb qo‘rqib, ko‘zi baqrayib, qaray-qaray aylanib qoldi. Go‘ro‘g‘li sulton o‘z aylanishini kam-kam toraytirib, bedanaga yaqin qolib, shirp etkizib, qo‘li bilan bedanani ilib olib ushlab ko‘rsa, bedananing kichkinagina xo‘rozi ekan. Tumshug‘idan puflab, ko‘ylagining ichiga solib qo‘yib, bora-bora Baddabxtning bir chekkasidan oshib, so‘tani yerga urib, o‘zini bir tuyachi suratiga kirgizib, yomon-yuman narsalarni tuyasiga ortib, xachiriga minib, qizilbosh yurtiga kirib, bir sayilning ustidan chiqdi. Qarasa, sayil qizigan. Bir yoqda kurash, bir yoqda ko‘pkari, bir yoqda savdo-sotiq, bir yoqda qimorbozlik, bir yoqda garovbozlik. Go‘ro‘g‘li sulton garovbozlik bo‘layotgan joyga borsa, birovlar xo‘roz, birovlar kaptar, birovlar bedana urishtirib yotgan ekan. Bir katta oq bedana hamma bedanabozlarning bedanasini yengib, bedanavoz garovga yutgan uch yuz tanga pulimni tikdim, kim bedanasiga ishongan bo‘lsa, kelib, bedanamga qo‘ysin, qudag‘ay kimga qo‘y so‘ysa, so‘ysin, deb qichqira berdi. Go‘ro‘g‘li sulton ul bedanavozning qichqirig‘ini eshitib, qo‘ynidan kichkina qizil bedanasini chiqarib, haligi katta oq bedanasi bor bedanavozning to‘g‘risida o‘tirib, bedanasini g‘o‘t-g‘o‘tlab erkalatib, bir so‘z dedi:

Sirti sur qizil bedanam,
Aylanay yozil bedanam,
G‘ayrati mo‘l bedanam,
G‘o‘t-g‘o‘t, g‘o‘t.

Qanoti chibor bedanam,
Oldinga tepar bedanam,
O‘zi pul topar bedanam,
Go‘t-g‘o‘t, g‘o‘t.

Juni hurpak bedanam,
Oyog‘i ilgak bedanam,
Misli changak bedanam,
G‘o‘t-g‘o‘t, g‘o‘t.

O‘zi hurpayar bedanam,
Shishib g‘o‘ppayar bedanam,
Pulim ko‘payar bedanam,
G‘o‘t-g‘o‘t, g‘o‘t.

Bo‘yini gajak, bedanam,
O‘zi bir bo‘lak bedanam,
Qilmaydi halak bedanam,
Girdikapalak bedanam,
G‘o‘t-g‘o‘t, g‘o‘t.

Dumi kaltacha bedanam,
Juda bir parcha bedanam,
O‘zi xo‘rozcha bedanam,
G‘o‘t-g‘o‘t, g‘o‘t.

Ko‘zi yiltirar bedanam,
Tutib o‘ltirar bedanam,
Qo‘ynim to‘ldirar bedanam,
G‘o‘t-g‘o‘t, g‘o‘t

Tumshug‘i sharg‘ay, bedanam,
Juda ko‘rkka boy, bedanam,
Tinglagin hay-hay bedanam,
G‘o‘t-g‘o‘t, g‘o‘t.

Yurishi yo‘rg‘a, bedanam,
O‘zimman birga, bedanam,
Tushmaydi to‘rga, bedanam,
G‘o‘t-g‘o‘t, g‘o‘t.

Bir qism par bedanam,
Saharlar bedor bedanam,
Moda emas, nar bedanam,
G‘o‘t-g‘o‘t, g‘o‘t.

Bu soʻzni oq bedanali bedanavoz eshitib, Goʻroʻgʻliga qarab: “Hay, nashavand, bedanangni juda maqtay berding. Mabodo urishtirmoqchi boʻlib kelganmisan”, — dedi. Shunda Goʻroʻgʻli sulton oq bedanali bedanavozga qarab: “Ha, joʻra, bedanavozning ori bormi. Urishtirsak, urishtira beramiz-da. Nima, bedanamni oʻzingning bedanangdan kam koʻrasanmi”, — deb oq bedanali bedanavozga achchiq urdi. Bedanavoz achchiqlanib oʻrmidan turib: “Mana uch yuz tangamni tikkanman. Agar bedanang yengsa, olasan. Boʻlmasa, oʻzing uch yuz tanga toʻlaysan. Shunga tobing boʻlsa, bedanangni olib chiq maydonga, oʻzbek”, — dedi. Goʻroʻgʻli sulton bedanasini maydonga chiqarib qoʻydi. Bedanavoz ham bedanasini maydonga chiqarib, bedanalarni yuzma-yuz qilib qoʻyib yubordi. Tomoshaga odamlar yigʻilib, odamlarning ichidan amin chiqib kelib, bedanalarning urushini kuzatib turdi. Goʻroʻgʻli sultonning bedanasini koʻzga ilmay, oq bedana juda hurpayib, oʻdagʻaylab, qizil bedanani choʻqib, tit-pitini chiqarib tashlamoqchi boʻla berdi. Shunda Goʻroʻgʻli sultonning qizil bedanasi ham oʻziga yarasha hurpayibgina chaqqonlik bilan shirp etkizib, oq bedananing kekirdagidan tishlab, shunday yopishib qoldiki, hech qoʻying. Oq bedananing avvalgi kattalik hurpayishlari qayoqda deysiz, chip-chip terga botib, toza oʻladigan boʻlib qoldi. Tomoshabinlarning koʻzlari olayib, oʻzbekning bedanasini urib oʻldirishmoqchi boʻla berdilar. Shunda amin odamlarni toʻxtatib, Goʻroʻgʻli sultonga bedanasini ushlashga buyurdi. Goʻroʻgʻli sulton bedanasini tortib, zoʻrgʻa oq bedanadan ayirib oldi. Oq bedana qutilib, jon holatda qochib, maydondan chiqib ketdi. Bedanavozning uch yuz tangasini amin Goʻroʻgʻli sultonga berdi.

Goʻroʻgʻli sulton uch yuz tangaga sayildan bir jihozli tuya olib, ikki tuyani yetaklab, tuyalarga biroz yuk tortib, tuyachi boʻlib keta berdi. Yoʻlda: “Menga bir tuya yutib berganing uchun rahmat”, deb bedanani uchirib yubordi. Bedana tilga kirib: “Ha, sening ham meni qoʻyib yuborganing uchun rahmat”, — deb havoga parvoz qilib uchib ketdi. Shunday qilib, Marv shahriga kirib borib, karvonsaroyga tushdi. Saroyda oʻzbek, tojik, arman savdogarlari koʻp edi. Har tomonlardan kelgan bir necha jaloyir, lochin, barlos, oʻzbeklar, Goʻroʻgʻli sultonni qabatlari chaqirib, hay oʻzbek, qayerliksan, deyberdi. Goʻroʻgʻli sulton: “Asli toshkentlikman. Balx shahriga kelib sindim. Shu ikki tuyam bilan dovdirab, bu shaharga keldim”, — deb oʻzbek savdogarlariga qarab, bu soʻzni aytdi:

Savdogarlar oshar beldan,
Shahar borar toʻta yoʻldan,
Aslim oʻzbek avlodidan,
Bunda keldim osha eldan.

Bunda keldim Jayhun osha,
Qilib ellarni tomosha,
Qoʻlimda norimdir qoʻsha,
Bu yon keldim osha eldan.

Joyim Samarqanddan nari,
Har suv ketar koʻnglim bahri,
Oʻsgan joyim Toshkent shahri,
Bunda keldim osha eldan.

Kezarman shaharma-shahar,
Oʻzim bir katta savdogar,

Balxga keldim tushib guzar,
Bu yon keldim osha eldan.

Menmanligim haddan oshdi,
Savdom ham kasodga tushdi,
Xudoyim soldo bul ishdi,
Shuytib, keldim osha eldan.

Oʻng ishlarim chapga oldi,
Qoʻlimda juft norim qoldi,
Marvning tuzi nasib qildi,
Shuytib keldim osha eldan.

Oʻzim oʻzbek aʻlosidan,
Tub urugʻim barlosidan,
Shum nafsimning savdosidan,
Bu yon keldim oʻsha eldan.

Savdogar oʻzbeklar bu soʻzni eshitib: “Hoy barlos tuyachi, “Tuman oʻzbek tubi bir”, deganday, sen bizga toza ogʻayni chiqib qolding. Barlos nima, jaloyir nima, lochin nima — bari bir. Faqat farq biz xurosonlik, sen turkistonlik. Xudo xohlasa, yana qayoqqa bormoqchisan”, — deb Goʻroʻgʻli sultondan soʻray berdi. Goʻroʻgʻli sulton: “Endi shundan shunga kelgandan keyin Xunxorning shahrini ham bir koʻrib ketsam, deyman”, — dedi. Shunda oʻzbek savdogarlari Goʻroʻgʻli sultonga: “Mayli, bojiga chidasang, Xunxor shahrini ham borib koʻr. Bilsang, bu yoqlarda Xunxor shohning hukmi bilan musulmon savdogarlaridan juda koʻp boj olinadi. Shuytib, bizlar shu Marv shahrida savdomizni tezroq bitirib, Goʻroʻgʻli sul-

tonga qarashli Xuroson shaharlariga chiqib ketamiz”, — deyishdilar. Go‘ro‘g‘li sulton: “Men bo‘lsam, adisar savdosi singan odamman. Ketsa, tuyalarim ketar. Tavakkal-da, yo ostidan chiqarman, yo ustiga tusharman. Nima bo‘lsa ham Xunxorning shahrini ko‘rib ketaman”, — dedi.

Shuytib, Go‘ro‘g‘li sulton o‘zbek savdogarlari bilan saroyda yotib, Marv shahrining odati bo‘yicha musulmon bo‘lganligi uchun odam boshiga besh tangadan va mol boshiga besh tangadan saroybonga haq to‘lab, Marvning bozoriga azondan chiqdilar. Yo‘lda qirqtacha tuyani yetaklab, bir qandahorlik tojik tuyachi Go‘ro‘g‘li sultonning oldidan chiqib qolib, o‘zidan o‘zi g‘o‘dirlab, Go‘ro‘g‘li sultonga qarab, bir so‘z dedi:

Sahro-cho‘lda qo‘yman o‘sgan go‘passak,
Kallangda farosat bormi, ey, o‘zbek.
Ne haddingman duch bo‘lasan, ey, sadrak,
Nom ko‘targan nor tuyamning oldiga.

Oldimdan o‘tolmas har qanday begi,
Agar mening uchun bo‘lmasa kegi,
Yondasha bilmagay Qashqarning lugi,
Nom ko‘targan nor tuyamning oldiga.

Tubimdan o‘tishga haddi yetmaydi,
Yotganda ham hargiz omon ketmaydi,

Barcha tuyasini yaqinlashtirmaydi,
Nom ko‘targan nor tuyamning oldiga.

Sen kimdirsan bir sahroyi beadab,
Qaytmasang, qaytarib qo‘yarman haydab,
Shumshuk norlaringni kelasan qadab,
Nom ko‘targan nor tuyamning oldiga.

Aslim mening qandahorlik bozircon,
Bu oq nor tuya meni mindirib yurgan,
Nechuk yondashasan, ayo jin urgan,
Nom ko‘targan nor tuyamning oldiga.

Qandahorlik bozircondan bu so‘zni eshitib, Go‘ro‘g‘li sulton: “Ho‘y, tojik, o‘zingni muncha ko‘tarib gapirmasang. O‘zini ho‘rpayib ko‘rsatish tojikning odati-da. Bu akang o‘zbek ham har yerdan haqini ayirib yeb yuribdi. Juda tuyangni maqtasang kelag‘oy, mening shu qora tuyam bilan tuyangni urushtiramiz”, — dedi. Shunda qandahorlik bozircon: “Hoy-hoy, o‘zbek, nima deyapsan, akun. Bu oq nor sening sahroda yakbosh bo‘lib, urushadigan tuyalaringdan emas. Tag‘i tuyangdan ayrilib qolma”, — dedi. Go‘ro‘g‘li sulton shunda bozirconga qarab, bir necha joydan timsol keltirib, bir so‘z dedi:

Dunyoda nimalar choqlab o‘zingni,
O‘zbekka so‘zlaysan qisib ko‘zingni,
Tulki, qorsoq bossin sening izingni,
Maqtanmay tuyangni qo‘ygin tuyama.”

Sinamay birovga hargiz lof urma,
Gaping ko‘tarmaganlarga gap urma,
Bu o‘zbekni sen o‘zingdan kam ko‘rma,
Maqtanmay tuyangni qo‘ygin tuyama.

Osmonga zalqayib tumshuq turasan,
To o‘lguncha takabbur bo‘p yurasan,

Bizdaylarni bilmam nima ko‘rasan,
Maqtanmay tuyangni qo‘ygin tuyama.

Na dersan og‘zingdan ko‘piging sochib,
Menday o‘zbeklarga bunda so‘z ochib,
Ishonsang noringga qo‘yib yubor yechib,
Maqtanmay tuyangni qo‘ygin tuyama.

Hech nimadan qaytmas o‘zbek barlosi,
Bir nima deb yuborsam ko‘ngling qolasi,
Buncha bo‘lmaydi-da odam da‘vosi,
Maqtanmay tuyangni qo‘ygin tuyama.

Bu so‘zni qandahorlik tojik eshitib, Go‘ro‘g‘li sultonga qarab: “Voh-voh, hali shunday de. Mening ham urushqoq tuyam bor. Shu oq noringga talabgor-da. Shoshma, o‘zbek, bo‘lmasa tuyangni qaytar, maydonga chiqib olaylik. Lekin garoviga qirq tuya tikaman. Agar tuyang yengilsa, qirq tuya topib bera olmasang, o‘zingni ushlayman. O‘zbek og‘aynilaring bo‘lsa, seni sotib olib ketar”, — deb Go‘ro‘g‘li sultonni orqaga qaytarib, oldinga qarab kela berdi. Allaqachon: “Toshkentlik bir barlos o‘zbek bir qora norini qandahorlik bozirconning nom ko‘targan qora nori bilan urushtirmoqqa talab qilgan emish”, — deb shaharda ovoza tarqalib, Go‘ro‘g‘li sulton bilan bozircon maydonlikka chiqar-chiqmasdan qurt-qumursqaday tomoshaga odam to‘planib qoldi.

Gapning nimada borayotganini anglab, maydonlikning amini darrov qizilbosh qozisiga xatda qaror

yoʻzdirib, xatga Go‘ro‘g‘li sulton bilan boʻzirconing qo‘lini qo‘ydirib oldi. Undan keyin Qandahor, Balx tomonliklar: “Voysilqoraning yo‘liga”, — deb boʻzordan beshta-o‘nta non sotib olib keltirib, qandahorlik boʻzirconga bera berdi. Qandahorlik boʻzircon nonlarini shardoʻzga tizib, oq norining ustiga bo‘ynidan, o‘rkachidan qilib taqa berdi. Buni ko‘rib Haridan, Urganchdan kelgan o‘zbeklar ham: “Voysilqoraning yo‘liga”, — deb boʻzordan beshta-o‘nta non sotib olib kelib, Go‘ro‘g‘li sultonga bera berdi. Go‘ro‘g‘li sulton ham nonlarni shardoʻzga ildirib, qora norining bo‘ynidan, o‘rkachidan ildirib taqa berdi. Undan keyin ikki tuyani bir-biriga to‘g‘ri qilib, qo‘yib yuborishdilar. Tuyalar bir-biriga yuzma-yuz bo‘lib, birdan cho‘kkalab qoldilar. Bir-biriga shunday zich tiqilishib, bir-biriga shunday o‘rkach tirashib bo‘yinma-bo‘yin shu cho‘kkalaganlaricha g‘ajirdiki, hech qo‘ying. Shunda aka o‘zbeklar: “Bu musofir yurtida, Voysilqora o‘zing shafolat qil”, — deb dodlab yig‘lay berdilar. Oradan yarim soatcha vaqt o‘tib, bir pilla qora nor chip-chip suv terga botib keta berdi. Oq nor bo‘lsa, qora tusga aylanib ketdi. Bir pilla Go‘ro‘g‘li sultonning nori qandahorlik boʻzirconing oq norini ag‘darib bosib g‘ajiy berdi-yov. Odamlar zo‘rg‘a oq nori qora nordan ayirdilar. Oq nor o‘rnidan turib, shamolday bo‘lib, maydondan chiqib, qochib ketdi. O‘zbeklar butun ovoz ko‘tarib, cygik, cy-cy, deyishib qichqira berdilar. Amin darrov o‘rtaga tushib, garovini chiday olganga chiqargan, deb qandahorlik boʻzirconing qirq tuyasini Go‘ro‘g‘li sultonga olib berdi. Go‘ro‘g‘li sulton qirq ikki tuyani tirkab, Xunxor shahariga qarab jo‘nab ketdi. Boʻzircon o‘n bir biluj o‘g‘riga gap berib, bir belda o‘g‘rilar Go‘ro‘g‘li sultonning oldini to‘sa berdilar. Shunda Go‘ro‘g‘li sulton o‘g‘rilarga qarab, bir so‘z dedi:

Xom xayolga mingan kazzob o‘g‘rilar,
Kelinglar, kelinglar, bunda kelinglar,
Tan beringlar, menga tobe bo‘liniglar,
Kelinglar, kelinglar, bunda kelinglar.

Odamsod o‘g‘irlovchi odam o‘g‘riman,
Har qayda to‘g‘rilar bo‘lsa, to‘g‘riman,
Sizday changi egrilarga egriman,
Kelinglar, kelinglar, bunda kelinglar.

Mendayin birovga xizmat qilinglar,
Bu yomon odatdan endi qolinglar,

Qayga borsam, siz ham birga bo‘linglar,
Kelinglar, kelinglar, bunda kelinglar.

Birga-birga shahri Xunxor borayik
Ko‘cha bog‘i peshtoqlari ko‘rayik,
Do‘st bo‘linglar, do‘st bo‘lishib yurayik,
Kelinglar, kelinglar, bunda kelinglar.

Kelmasanglar, bo‘lasizlar pushaymon,
O‘n biringni o‘zim qilarman yakson,
Yo kerak emasmi sizga shirin jon,
Kelinglar, kelinglar, bunda kelinglar.

O‘g‘rilar Go‘ro‘g‘li sultonning bu so‘zini eshitib, bu o‘zbek tuyachi qo‘rqanidan jovrayapti, deyishib, qo‘llarida shashbar, Go‘ro‘g‘li sultonni urib yiqitmoqqa kela berdilar. Go‘ro‘g‘li sulton o‘g‘rilarning qo‘lini qayirib, shashbarini sindirib tashlab, barini birin-ketin ust-ustiga yiqitib, bog‘lab tashladi. Ovg‘anning nar yog‘ilik bu ko‘chmanchi biluj o‘g‘rilar Go‘ro‘g‘li sultonning zo‘rligiga qoyil bo‘lib, o‘z tillarida “rav-rav”, deb chug‘urlashib, Go‘ro‘g‘li sultonga qo‘llarini ko‘kraklariga qilib, taslim bo‘lganliklarini bildira berdilar. Go‘ro‘g‘li sulton ham biluj o‘g‘rilarning qo‘llarini yechib yubordi. Undan keyin o‘n bir biluj Go‘ro‘g‘li sultonga shunday qattiq sadoqatli xizmatkor bo‘ldilarki, hech qo‘ying.

Shuytib, Go‘ro‘g‘li sulton o‘n bir biluj xizmatida juda katta xo‘ja boʻzircon bo‘libdi. Bir necha kundan keyin Xunxor shahriga doxil bo‘lib, bir saroyga tushib, qirq bir nori va xachir suratidagi G‘irko‘kni o‘n bir bilujga topshirib, o‘zi qora norini yana so‘ta qilib, qalandar suratiga kirib, shaharni oralab ketdi. Shaharni kezib yurib, Xunxor shohining qizi Sarvinozning bog‘ining ustidan chiqib qoldi. Jo‘rttaga gadoy bo‘lib, boqqa kirib, ichkariga qarab, bir so‘z dedi:

Qalandarman, eldan elga kezaman,
Bu chorbog‘da mardixudo bormikan,
Darvishlar holidan xabar olgali,
Shunda bir xudojo‘y oshna bormikan?

Bir kishi topilsa, choy ichib o‘tsam,
Undan keyin o‘z borar yo‘lim tutsam,

Hu desam Hazrati Mashhadga ketsam,
Bizga bu dargohdan pano bormikan?

Men o‘zim bir haqqa shaydo devona,
Jazabali — aql-u hushdan begona,
Sevganim ham asli yakka-yagona,
Ishq yo‘lida menday ado bormikan?

Haqning uyi chiqar oldimga peshvoz,
Xudoman har oqshom aytishaman roz,
Kerak emas, nomahramman benamoz,
O‘zim kabi ahli taqvo bormikan?

Shoqalandar derlar kezarman yo‘lda,
Belimda tasbehim, kachkulim qo‘lda,
Har doim tangrimning sanosi tilda,
Otoqlangan hayri xudo bormikan.

Shuytib, Go‘ro‘g‘li sulton jo‘rttagadan haq do‘st tortib, gadoyga o‘xshab turdi. Sarvinoz har kuni bir kanizagini eshigiga navbatchi qilib qo‘yar edi. Bugun bir shirvonli turki kanizakning navbati bo‘lib, kanizak Go‘ro‘g‘li sultonini tilini o‘z tiliga o‘xshatib, eshikdan chiqib, Go‘ro‘g‘li sultonga qarab: “Ey qar-dosh qalandar, soz ham chala bilasanmi?” — deb so‘radi. Go‘ro‘g‘li sulton: “Soz senday go‘zal qizdan aylansin”, — deb to‘rvasidan do‘mbirasini chiqarib chertib, qo‘lida sozi, og‘zida so‘zi, kanizakka qarab, bir so‘z dedi:

Go‘zallar ishqidan bo‘ldim qalandar,
Shuytib, tushdi boshim cheksiz savdoga,
Hijron jafosidan bo‘ldim devona,
El kezaman holim ma‘lum xudoga.

Aqlimdan ayrilib, bo‘ldim devona,
Elimdan ayrilib bo‘ldim begona,
Shamim uzra bo‘lolmadim parvona,
Kim chidaydi bunday dardu baloga.

Bir go‘zal yor soldi bag‘ringa o‘tni,
Shuytib tark ayladim tug‘ilgan yurtni,

Hech kimga solmasin mendagi dardni,
Bu dard uchun qayga boray davoga.

Bir go‘zal qadadi bag‘ringa xanjar,
Boshimdan oyog‘im o‘rtandi yaksar,
Shuytib, ey, kanizak, bo‘ldim qalandar,
Yig‘lamay sendayin nozik adoga.

Shoqalandar deydi mening otimni,
Bir yor deb tark etdim asli yurtimni,
Hech kim bilmas siynamdagi o‘timni,
Faqat sirim ma‘lum yolg‘iz xudoga.

Bu so‘zni Go‘ro‘g‘li sultondan kanizak eshitib, zor-zor yig‘lab: “Aka, men ham bir g‘aribman. Mening ham senday bir oshig‘im bor edi. U Shirvonda qolib ketdi. Mayli, taqdir qismatim shu ekan, ko‘naman-da, ko‘nmay choram bormi. Aka, siz to‘xtab tursangiz, men malikaga xabar bersam. Malikam soz-u suhbatni juda yaxshi ko‘radi”, — dedi. Go‘ro‘g‘li sulton kanizakka qarab: “Bo‘lmasa, tezroq malikangni aytib kel. Men yo‘ldan qolmayin”, — dedi. Kanizak yugurib borib: “Malikam, bog‘ingga bir baxshi qalandar kelib-di”, — deb zor-zor yig‘lab, Sarvinozga shu so‘zni aytdi:

Malikam, bog‘ingga birov kelibdi,
Ustakor baxshidir, o‘xshar tilimga,
Ani ko‘rib, aqlu hushim boy berdim,
Ko‘nglim parvoz etdi o‘sgan elimga.

Muhabbat jomidan sharob ichayin,
Ul baxshini bergan o‘zim quchayin,
Shirvonimning havasidan kechayin.
Hadiya qilib ani topshir qo‘limga.

O‘zi monand ekan mendayin gulga,
Ovozi o‘xshaydi xuddi bulbulga,
So‘zlasa so‘zlari o‘xshar biz elga,
Mayli bor qo‘llarin solsa belimga.

Kanizingman, kecha-kunduz xizmatda,
Ilohim, bo‘lgaysan doim ishratda,
Yana ham cho‘ringman, bo‘yim albatta,
Rahm ayla, rahm ayla, xonim, holimga.

Kiprigim sipirsin etak-boshingni,
Shu bugun yitirdim aqlu hushimni,
Opajon, o‘ng‘argin mening ishimni,
O‘zing mungdosh bo‘lib dardu dilimga.

Boshida kulohi, egnida janda,
So‘zlasa, chamanlar qiladi xanda,
Ishqi singib joy bo‘lgandir bu tanda,
O‘xshatdim tusini bir bulbulimga.

Bu so‘zni Sarvinozxon kanizakdan eshitib, qiqirlab kulib yubordi. “Ha, shirvonlikmikan, qani, chekangdan aqlingni uchirgan qalandar baxshini ko‘rayin bo‘lmasa”, — deb o‘rmdan turib, kanizakka ergashib bog‘iga chiqdi. Sarvinoz yigirmaga kirgan, har xil hevadan, shevadan, jodugarlik, afsungarlik, makkorlik hiylasi, har balo-yu battardan xabardor, ustakor, hunarmand qiz edi. Go‘ro‘g‘li sultonga ko‘zi

tushgandan ichi shuvillab, gapning tag-tomiriga tushunib, bu qalandar surat odam Go‘ro‘g‘li sulton, deb kanizakni xilvatga tortib, qulog‘iga shivirlab: “Xotirjam bo‘l, bu murodingga o‘zim yetkazaman”, — dedi. Undan keyin Go‘ro‘g‘li sultonga salom berib, o‘zining ichkariga xos bog‘iga olib kirib, Go‘ro‘g‘li sultonni maxsus joyga o‘tirtib, o‘zi Go‘ro‘g‘li sultonning to‘g‘risida o‘tirib, Go‘ro‘g‘li sultonga qarab, marg‘ulini tarab, zulfini burab, qo‘lida sozi, og‘zida so‘zi Sarvinozxon bir so‘z dedi:

Quloq sol, qalandar, turli na‘maga,
Sanamlar chidaydi dard-u baloga,
Soya-salqin istab boli himoga,
Xush kelibsana, ana gulshan, Go‘ro‘g‘li.

Zar qanot uylarga zarbof yopilar,
Kumush bo‘zag‘aga oltin chopilar,
Mening ko‘nglim topsang, Avaz topilar,
Xush kelibsana, ana gulshan, Go‘ro‘g‘li.

Quloq sol, qalandar, aytgan so‘zimga,
Malikaman — kim boqa olar yuzimga,
Adisari tushib mening izimga,
Xush kelibsana, ana gulshan, Go‘ro‘g‘li.

Fahm aylab tanidim bunda o‘zingni,
Tulkilar bosmasin bosgan izingni,
Ko‘nglim topsang, topasan Avaz qo‘zingni,
Xush kelibsana, ana gulshan, Go‘ro‘g‘li.

Quloq sol, qalandar, turli suxanga,
Cho‘p botadi, tegsa gulda badanga.
Bulbul, mayna sayrab yotgan chamanga,
Xush kelibsana, ana gulshan, Go‘ro‘g‘li.

Bemalol bog‘imda sayr etib yursang,
Meni nikoh aylab Avazga bersang,
Shundayin Sarvinoz holini so‘rsang,
Xush kelibsana, ana gulshan, Go‘ro‘g‘li.

Asli Avazxon keltirilgandan keyin qizilbosh diniga dalolat qilinib, Avazxon qabul qilmay, zindonga solingan edi. Ilgarigi Xunxor o‘lib, boshqa bir Xunxor shoh bo‘lgan edi. Avazxon turkmancha gapirib, tili-ga hech kim tushunmay, so‘roq qilganida, Sarvinozning enasi shirvonlik bo‘lganligi uchun Sarvinozni tilmoch qilib, har kuni Avaz bilan bir marta gaplashtirar edi. Sarvinoz otasining zamonida, Avazxon o‘n uch yashar vaqtida o‘n to‘rt yashar qiz bo‘lib, har zamonda Avazxonni bazm-u suhbatiga chaqirib turar edi. Har xil xatardan xabardor Avazni tanib, xushtor bo‘lib qolgan edi. Shuytib, Go‘ro‘g‘li sultonni farosat bilan tanib, ko‘nglimni topsang, Avazing topiladi, degan edi. Go‘ro‘g‘li sulton ham pirdon, ko‘p ishni boshidan o‘tkazgan, quv zang‘ar emasmi, darrov Sarvinozning ko‘nglidagini bilib, qo‘liga sozini olib, Sarvinozxonga qarab, bir so‘z dedi:

Ey, jamoli oftobga teng, Sarvinoz,
Qancha ta‘rif etsam seni, shuncha oz,
Ko‘nglimni ko‘tarib, aylay sarafroz,
Topib bersang, menga Avaz bolamni.

Ko‘rmadim o‘zingday qoshi qalamni,
Topib bersang, menga Avaz bolamni.

Yomg‘ir yuvsin ko‘zdan oqqan jalamni,
Olib tashlay ko‘nglimdagi alamni,
Kim eshitar bunda qilgan nolamni,
Topib bersang, menga Avaz bolamni.

G‘amxo‘ri bo‘ldingmi ko‘zi yoshlini,
Xunxorning eliga toza g‘ashlini,
Ko‘rmadim sendayin pilik qoshlini,
Topib bersang, menga Avaz bolamni.

O‘zim ota bo‘lib boshing silayin,
Chambilda qizlarga sardor qilayin,
Har bovuqlar bilan ko‘ngling olayin,
Topib bersang, menga Avaz bolamni.

Yo‘llaringga holi-gilam to‘shayin,
Xo‘jatog‘dan shuytib Chambil oshayin,
Avazxonni men o‘zingga qo‘shayin,
Topib bersang, menga erka bolamni.

Chiqa solib menga berding salomni,
Qisqa qilay senga xullas kalomni,

Go‘ro‘g‘li der aytmagan so‘z qoldima,
Avazni hozir qil, ko‘ray oldima,
Yoki Xunxor uni zindon qildima,
Topib bersang, menga Avaz bolamni.

Bu so‘zni Go‘ro‘g‘li sultondan Sarvinoz eshitib, Go‘ro‘g‘li sultonga qarab, bir so‘z dedi:

Avaz o'g'ling bandi zindonda,
Ming tuman qayg'uman hasrat, armonda,
Bo'lsa ko'rsatar edim bu gulistonda,
Hoziroq chiqarib turib o'zingga.

Avaz o'g'ling yotar qo'li band bo'lib,
Yuragi ming tuman hasratga to'lib,
O'ynay bilmadim u bilan kulib,
Yetolmay yig'layman Avaz qo'zingga.

Bu yerda turkmaning tiliga tushmay,¹
Meni tilmoch qilar nochor bilishmay,
Hasratga qo'yarlar ovloqda qo'shmay,
Mendayin oshiqni u yolg'izingga.

Bu so'zni Sarvinozdan eshitib, Go'ro'g'li sulton: "Mayli, bo'lmasam, men shu xos bog'ingda turaman. Sen ishingni puxta qilib, borib o'z hiylangni ishlatib, Avaxonni shu yerga olib kel. Keyin sen ham, men ham har na maqsadimizga yetib, bamaslahat bir hiyla qilib, Chambilga qarab chiqib ketamiz", — dedi. Sarvinoz: "O'zi ham har kungiday Avaxonning oldiga borib tilmochlik qiladigan vaqtim bo'lib qoldi. Sen xotirjam bo'lib taom yeb, choy ichib o'tira ber. Men borib, bir g'ayrat qilib, yetmish ikki xil hiylani ishlatib, bir ko'ray. Ilojini topsam, Avaxonni olib kelay", — deb Go'ro'g'li sultonning oldiga bir toboq qush kabobi bilan bir choynak choy qo'yib, chiqib shirvonlik kanizakka: "Qalandar baxshi xos bog'imda uxlab tursin. U yoqqa hech kim kirmasin. Sening murod-maqsading ham yaqinda hal bo'ladi", — deb ko'chaga chiqib ketdi. Go'ro'g'li sulton ko'nglida: "Ukkag'ar, bu Xunxor malikasi menga firib bergan bo'lsa. Borib, Xunxorga meni bildirib, ko'p lashkar olib kelsa, bu yerda G'irko'k bo'lmasa. Hay, mayli, har qalay, so'ta o'zimda. Undan keyin bu taomda doruyi behush bo'lsa. O'zimni bilmay, qo'lga tushib qolsam, nima bo'ladi. Nima bo'lsa ham, men bu yerga mehmonman. Mardning boshiga ish tushadi, nomardning boshiga nima tushadi?! Tavakkal-da", — deb kabobni yeb, choyni ichib, yozilib o'tira berdi.

Sarvinoz Xunxorning xizmatiga borsa, Avaxonni keltirib o'tirgan ekan. Xunxor shohning Pirovun ko'sa degan bosh vaziri bor edi. Ko'p shum, ikki betining go'shi qochgan, manglayidan tarlon ochgan, xudodan yetmish ikki marta qaytgan, doim bachchabozlik, juvonbozlik bilan kuni o'tgan daqqiyunusdan qolib ketgan daqqi, shum bo'lsa ham, o'zi ko'p g'iybatchi, laqqi soqchiday yopishqoq, shilimday shilimshiq, beor, tulupday topsa, qorni og'rimas, ichini axtarib ko'rsa, bir qatra qoni yo'q, odamlarning ichida ulamoning, eshonning kattasidan gapirib, o'zini bilimdon so'fi tutgan, ovloqda bo'lsa, tuyani jihozi bilan chaynamay yutgan, nafs degan joyda iymonini sotgan, bachchag'ar ko'sa edi. Iyagida bir donagina qili bo'lib, u qiliga dur-u marjonlar, la'l-u yoqutlarni tizib qo'ygan edi. Ana shu Pirovun ko'sa Xunxor shohga qarab, bir so'z dedi:

Har bir ish vaqtida yaxshi, sultonim,
Avaz masalasi hayal bo'lmasin,
Tag'i orqasidan izlab Go'ro'g'li,
Suratin o'zgartib bunda kelmasin.

Dushmanlar hech zamon o'rin qopmasin,
Hayallama tag'i bog'i qo'pmasin,
Kelganda ham hargiz izlab topmasin,
Shuytib turkmanliklar shimtiq bo'lmasin.

Avazni bir chohga eltib tashlagin,
Jo'rttaga motam qip ko'zing yoshlagin,

Shohdan qiladirman boz bir iltimos,
Deyman xilvat bo'lmay esini bilmas,
O'zim bir aldamay insofga kelmas,
Deb oni keltiray bunda o'zingga.

Undan keyin u yog'in o'zing bilasan,
Go'ro'g'lisan, har ish bo'lsa qilasan,
Meni unga qo'shib ko'nglim olasan,
Albatta qaytasan kelgan izingga.

Sarvinozning labi uzra xol bo'lar,
Xolning tagi suyganiga bol bo'lar,
Shunday qilsam, so'ngra maqsad hal bo'lar,
Nikoh aylab qo'shsang Avaz qo'zingga.

Shuytib, ish bitirib ko'ngling xushlagin,
Buni o'zimizdan boshqa bilmasin.

Avaz kirgan o'xshar turkman diniga,
Ishni keyin solar ko'ngil kengiga,
Buni solib qo'y oxiratlik iniga,
Solib qo'yganingni birov bilmasin.

Parvonadir yaxshi ishning puxtasi,
Uzilgandir Avazning insof no'xtasi,
Buni yo'ldan urgan turkman axtasi,
Ishlaring Go'ro'g'li xumsi bilmasin.

Vazir Pirovun ko'saning Xunxorga aytayotgan bu so'zini eshitib, Sarvinozxon sipolik bilan o'rtaga gap qo'shib, Xunxor shohga qarab, marg'ulini tarab, zulfini burab, bir so'z dedi:

¹ Tushunmay

Oshig'ishlab tekshirmasdan Avazni,
Uvol bo'lar halak etsang, sultonim,
O'zimizdan chiqqan barcha yigitga,
Rahm aylamay zulm qilsang, sultonim.

Yosh o'g'lonlar shunday o'jar bo'ladi,
Pastga buril desang, o'rga oladi.
Ayniqsa, turkmanlar shunday qiladi,
Bunga ham ta'siri singgan, sultonim.

Ko'p shoshmasang, axir kelar o'ziga,
Har nima qaytajak har vaqt iziga.

Bu so'zni Sarvinozdan eshitib, Xunxorshoh g'alati bo'lib qoldi. Pirovun ko'sa darrov ko'p shumlikni o'ylab: "Ey sultonim, Avazxonni Sarvinoz bilan xilvatga qo'ysang, Go'ro'g'liga shogird bo'lib yurgan bu bachchag'ar balki Sarvinozni ozdirib, turkmanga olib qochib ketar", — dedi. Shunda Xunxorshoh Pirovun ko'saga qarab: "Hoy ko'sa, nima deb javraysan? Sarvinoz boshqa dinga kirib ketadigan qizlardan emas. Nima, agar Avazxon dinimizga qaytib kirsas, shu Sarvinozday malika unga teng emasmi. Lekin bir hisobda ehtiyot ham yaxshi. Mayli, bugundan boshlab, Avazxonni so'roq qilish va ko'nglini o'z dinimizga ag'darish shu Sarvinozga topshirilsin. Lekin Avazxon hamisha zindonda bo'lsin. Faqat men oldimga chaqirib, buni tilmoch orqali so'roq qilib yurmayin", — deb Avazxonni yana zindonga yubordi. Shuytib, endi Avazxonning uvol-savobi Sarvirozning ixtiyorida qoldi. Shunday qilib, Sarvinoz ishini biroz o'ng'arib, o'z bog'iga qaytib keldi. Barcha voqeadan Go'ro'g'li sultonni xabardor qildi. Go'ro'g'li sulton so'tani yerga urib, darhol to'rg'ay suratiga kirib, o'n bir biluj turgan karvonsaroyga borib, ularga tuyalarini yetaklatib, xachirni berib, shahardan chiqarib yubordi. O'zi qaytib, Sarvinozning bog'iga kirib, bir tuya oziq qilib, qopning bir yog'ini bo'sh qilib, bo'sh qopga mato bilan qo'shib, do'mpaytib shirvonlik kanizakni solib, Go'ro'g'li sultonning o'zi Sarvinozning saroyi xo'jasi shakliga kirib, tuyani yetaklab, Sarvinozning kerakli narsalarini bir yoqqa olib borayotgan bo'lib, shahardan chiqarib, o'zining o'n bir biluj xizmatkorlari yetaklab ketayotgan tuyalarga tirkab qo'yib, o'zi yana to'rg'ay shakliga kirib, malika Sarvinozning bog'iga qaytib kelib, Sarvinozga qarab, Go'ro'g'li sulton bir so'z dedi:

Chambil qarab karvon ketdi,
Necha darbandidan o'tdi,
Sen ham qil endi g'ayratdi,
Turgin, Sarvinoz, tur endi.

Fursatlar qo'ldan ketmasin,
Yo'llarni dushman tutmasin,
Tag'i bir ofat yetmasin,
Turgin, Sarvinoz, tur endi.

Tishing sadaf, qabog'ing dur,
Husning monandi yo'q bir nur,
Avazxonni tezroq keltir,
Turgin, Sarvinoz, tur endi.

Bu so'zlarni Sarvinozxon Go'ro'g'lidan eshitib, bir necha joydan timsol keltirib Go'ro'g'li sultonga qarab, bir so'z dedi:

Bu ishlarni bilmas Xunxor,
Kuppa-kunduz shoshmoq ne darkor,
Ha demayin oqshom bo'lar,
Sabr qilgin, Shohqalandar.

Hozir hech kim ko'rinmaydi ko'ziga,
Chambilbel esidan chiqmay, sultonim.

Menga topshir shuni o'zim avrayin,
Har mavrudlar bilan ko'nglin topayin,
Hay-vah aylab yuragidan o'payin,
Nochor dinimizga kirar, sultonim.

Bu so'zlarni aytar senga Sarvinoz,
Avrashlikka ovloqlik bo'lar deydi soz,
Par qoqib qoshida aylanib parvoz,
Ko'nglini o'g'iray oson, sultonim.

Tezroq bu yerdan ketayik,
Chambilning yo'lini tutayik,
Xunxor shaharni unutayik,
Turgin, Sarvinoz, tur endi.

Tark et o'z mamlakatingni,
Bu xunxorday elatingni,
Tabladan keltir otingni,
Turgin, Sarvinoz, tur endi.

So'zlar senga Shohqalandar,
Hayallab turmoq na darkor,
Yomon bo'lar bilsa Xunxor,
Turgin, Sarvinoz, tur endi.

Karvon bitta yo'ldan ketar,
Manziliga borib yetar,
Ha demayin oqshom bo'lar,
Sabr qilgin, Shohqalandar.

Toygan qullar bo'lar osi,
Ha demayin oqshom bo'lar,
Panadir tunning libosi,
Sabr qilgin, Shohqalandar.

Hammayoqni boplaganman,
Shoh miyasin toblaganman,
Ha demayin oqshom bo'lar,
Shunga fursat savlaganman,
Sabr qilgin Shohqalandar.

Sarvinoz bilan Go'ro'g'li sulton bu so'zda tursin. Endi Pirovun ko'sadan eshiting.

Pirovun ko'sa: "Bugun nega Sarvinozxon boshqacha turdi. "Bir balosi bo'lmasa, bahorikorda quyruq nima qiladi", deganday, mabodo Go'ro'g'li Sarvinozning bog'iga kelgan bo'lsa. Kelib turib, Sarvinozni bir balo qilib yo'ldan urgan bo'lsa. Shuytib, bu shallaqi Sarvinoz Avazxonni o'z ixtiyoriga olgan bo'lsa. Hozir balkim bog'ida Go'ro'g'li bilan Avazxonni turkmanga qanday qilib olib ketish uchun maslahat qilgan bo'lsa. Har ehtimolga ko'ra, Zebish jodugarni Sarvinozning bog'iga josus qilib yuboray. Agar haqiqatda Go'ro'g'li u yerda bo'lsa, jodugarlik bilan daf qilib kelar. Agar Sarvinozning o'zi bo'lsa, Go'ro'g'li baribir qachon bo'lsa, kelib Sarvinoz orqali ishini bitiradi. Zebish iloji bo'lsa, Sarvinozni bir to'tiqushga aylantirib, qafasga solib berar. Bu yog'ini Xunxorga o'zim ma'qullatarman",— deb ko'p shumlikni o'ylab, Go'ro'g'li sultonning qo'lida o'lgan Ovsharning xotini Zebishning oldiga borib, unga buyruq berib yubordi. Zebish eri Ovsharga o'xshab, bir qolipdan ikkinchi qolipga ovushmasdan har xil suratga kira berar edi. U darrov o'rnidan turib, ko'chani changitib, Sarvinozning bog'iga qarab kela berdi. Shunda Sarvinozxon Zebish jodugarining kelayotganini bilib, Go'ro'g'li sultonga qarab, bir so'z dedi:

G'ofil bo'lmay turgin darhol o'rmingdan,
Ustingga jodugar keldi, Go'ro'g'li,
O'tgan ekan vaqtlar qo'ldan, vodarig',
Qazo yetib, kunim to'ldi, Go'ro'g'li.

Ovsharning xotini Zebish ko'p yomon,
U kelsa, bo'ladi bo'stonlar xazon,
Oyog'idan chiqqan bu chang bilan to'zon,
Ishimiz qabohat bo'ldi, Go'ro'g'li.

Qon yig'lar, qon yig'lar, endi Sarvinoz,
Xunxorda yo'q bundayin jodu andoz,
O'zi ham buzuqlar xilig ustoz,
Shunday bir jodugar keldi, Go'ro'g'li.

Kuching bo'lsa, endi bu bilan kurashgin,
Jodugarlik hunar qilib tirashgin,
O'lmasam, bo'layin xizmatkor cho'ring,

Mening ishim hech kim bilmas,
Shu boqqa hech josus kelmas,
Bir ish qilib yo'l bog'layman,
Dushmanlar bizga yo'l olmas,
Sabr qilgin, Shohqalandar.

Men Sarvinoz bir siyosar,
Bo'yim shamshod yo sanobar,
Ha demayin kun kech bo'lar,
Sabr qilgin, Shohqalandar.

G'ayrat qilib nima bo'lsa, bellashgin,
Yo'qsa qazo kunim to'ldi, Go'ro'g'li.

Bir iloj qilmasang, nobud bo'laman,
Shu Zebishning changalida o'laman,
"Rahm aylagin endi o'zing holima,
Bo'lmasa, dunyoga to'ymay qolaman,
Shunday bir jodugar keldi, Go'ro'g'li.

Sira qo'yimas meni erk-u havasga,
Yo kuydirar puflab o'xshatib xasga,
Yo bo'lmasa to'ti qilib solib qo'yar qafasga,
Ishimiz qabohat bo'ldi, Go'ro'g'li.

Ovsharning xotini, o'zi ko'p yomon,
Qo'zg'alsa, tog'larga tarqatar to'zon,
Hallos urib kelib qolar har zamon,
Qazo yetib, kunim to'ldi, Go'ro'g'li.

Sarvinozxonidan bu so'zni eshitib, Go'ro'g'li sulton ko'nglida: "Ukkag'ar Ovsharning xotini ham jodugar ekan-da", — deb so'tasini qo'lga olib tayyor bo'lib turdi. Shu pilla birdan Sarvinozning xos bog'ining eshigi shirq etib ochilib, Zebish jodugar kirib keldi. Go'ro'g'li sultonni ko'ra solib jodu ishlatmoqchi bo'la berdi. Go'ro'g'li sulton ham darrov so'tasini yerga urib, bir chumchuq bo'lib uchib, daraxtga qo'ndi. Zebish jodugar ham bir yumalab qirg'iy bo'lib, chumchuqni yemoqqa qasd qildi. Go'ro'g'li sulton darrov so'tani urib, bir katta burgut bo'lib, havoga ko'tarilib, sho'ng'ib kelib qirg'iyini o'xshatib bir tepdi. Qirg'iy yerga yiqilib, bir dumalab, katta siylab daryo bo'lib, Sarvinoz tarafga qarab ag'darilib kela berdi. Go'ro'g'li sulton darrov so'tani urib, tog' bo'lib, daryoga ko'ndalang bo'ldi. Sarvinoz bo'lsa, behush bo'lib yiqilib qoldi. Daryo olovga aylanib qoldi. Go'ro'g'li sulton so'tani urib, yomg'ir bo'lib yog'di. Olov o'chib,

kul bo'ldi. Shuytib, Zebish jodugar o'ldi. Ishlar bir taraf bo'ldi. Go'ro'g'li sulton Sarvinozxonning yuziga suv sepib, turgin, bolam, deb shu so'zni aytdi:

Jodugar jazosin topib kul bo'ldi,
Tur o'ringdan, endi turgin, chirog'im,
Asli o'lim istab o'lishga ketdi,
Tur o'ringdan, endi turgin, chirog'im.

Oftob jamolingni oyga kuldiringin,
Sen ham endi g'ayratingni bildirgin,
Kun kech bo'ldi, Bol Avazni keltirgin,
Tur o'ringdan, endi turgin, chirog'im.

Murod-maqсад endi bizga hal bo'lar,
Sanam qizlar sochi tol-u tol bo'lar,

Bul kecha o'ljamiz Avaz ul bo'lar,
Tur o'ringdan, endi turgin, chirog'im.

Chirog'im, chirog'im, yotma mastona,
Qomatingdan Avaz bo'lsin parvona,
Chambilga bo'laylik endi ravona,
Tur o'ringdan, turgin endi, chirog'im.

Senga so'zlab turgan Go'ro'g'li sulton,
Iloyim, dushmandan bo'lgaysan omon,
Zindonda qolmasin bolam Avazxon,
Tur o'ringdan, endi turgin, chirog'im.

Sarvinozxon Go'ro'g'li sultonning so'zini eshitib, hushi o'ziga kelib, ko'zini ochsa, Zebish jodugar kul bo'lib o'libdi. Shuytib, eng xatarli dushman bartaraf bo'libdi. Kun ham kech bo'lib, qorong'i-gavgum tushib odamni ko'rmay qolgan edi. Sarvinoz: "Bo'lmasa, men borib, Avazxonni zindondan chiqarib kelay", — deb o'rmdan turib, bog'idan ko'chaga chiqib ketdi. Endi Pirovun ko'sadan eshiting.

Pirovun ko'sa kun botguncha Zebish jodugarni kutib o'tirdi. Axir, Zebish jodugardan darak bo'la bermagandan keyin o'ylab: "Mabodo Go'ro'g'li ham jodugar bo'lib, Sarvinozning bog'idaligi rost bo'lib, balkim Zebishga zo'rlik qilgan bo'lsa, balkim hali Sarvinozni avrab yotgan bo'lsa, "Ovchining kechikkanidan suyun" degan. Mabodo Zebish hali ishini bartaraf qila olmayotgandir. Har ehtimoldan Avazxonning ustidan ko'proq qorovul qo'ymoq kerak", — deb yetti qorovulni zindonga qo'shimcha qorovul qilib yubordi. Zindondagi uch qorovul bilan o'n qorovul bo'ldi. Xunxorning rasmda har uch sipohiga bir uchboshi, to'qqiz sipohining ustidan o'ninchi bo'lib, bir dahboshi bo'lar edi. Zindonda bir uchboshi, ikki sipohi qorovul edi. Pirovun ko'saning yuborgan odamlari bilan to'qqiz qorovul biri bosh bo'lib, zindon boshidagi ayvonda o'tira berdilar. Sarvinozxon borsa, qorovullar ko'payib, o'ntaga yetibdi. Bu Pirovun ko'saning ishi, deb Sarvinoz darrov o'zi zindonning eshigini ochib, Avazxonga qarab, marg'ulini burab, zulfini tarab, Avazxonning ahvolini so'rab, bir so'z dedi:

Seni menga qo'shmish taqdir azali,
Choh ichida yotgan jonim, nechuksan,
Shu dunyoda go'zallarning go'zali,
Bo'yingdan o'rgilay, jonim, nechuksan?

Men o'zingni yoshligingdan bilaman,
Sevaman, o'zginang dildor qilaman,
Chiq sen bilan endi o'ynab-kulaman,
Ko'nglim olgan mehribonim, nechuksan?

Zindonda, dildorim, holing na bo'ldi,
Do'sting g'amgin bo'lib, dushmaning kuldi,
Qora qalam qoshing aqlimni oldi,
Zindon ichra, ko'z xumorim, nechuksan?

Chiq dalaga, o'zim bo'lay mehribon,
Seni har ofatdan qilayin pinhon,
Sensan asli mening dardimga darmon,
Ko'nglim olgan, chin sultonim, nechuksan?

Guljamoling gulin o'zim iskayin,
Xossa bog'dan qilib bir manzil tomon,
Shuytib, davron surib senman o'tayin,
Siylab yurgan, ey, dildorim, nechuksan?

So'rsam deyman, jonim, labda bolingni,
Siylab-siypab tushib yuzda holingni,
Sarvinozga bayon etgin holingni,
O'zimga bo'lasi yorim, nechuksan?

Zindonda yotib, Sarvinozning bunday oshiqona so'zlarini eshitib, Avazxon ko'nglida: "Bu Sarvinozga nima bo'ldi. Magar Go'ro'g'li sulton otam kelib, bu ishratparast qizni yo'luga solib, balki hamma tomoni ni bartaraf qilib, buni menga Go'ro'g'li sulton otam yuborganmikan. Kel, adisari zindonda yotgan odamman. Bu qizning kunduzgi gaplari ham vazirga chap edi. "Yotib qolguncha otib qol", degan ekan. Men bu qizning bir joniga tegib ko'raychi. Nima bo'lar ekan", — deb Sarvinozga qarab, tik turib, bir so'z dedi:

Oy bilan quyoshga bo‘lib parvozing,
Osmonda havolab uchmoqda nozing,
Tashqariga chiqib bo‘lsam hamrozing,
Boqarmisan, boqmasmisan, Sarvinoz?

Sen bo‘lsang, bir ulug‘ shahanshoh qizi,
Husningga hayrondir zuhra yulduzi,
Magar nazaringga olibon bizi,
Boqarmisan, boqmasmisan, Sarvinoz?

Ro‘moling mashhadi, ko‘ylaging shoyi,
Jamoling misoli osmonning oyi,

Avazxonning bu so‘zini Sarvinoz eshitib, javob berib, bir so‘z dedi:

Xafa bo‘lma aslo, bihisht g‘ilmoni,
Seni izlab kelgan shunda Go‘ro‘g‘li,
Tayyor bo‘lib turar mening bog‘imda,
Yubordi o‘zimni shunda Go‘ro‘g‘li.

Shohqalandar bo‘lib bog‘imga keldi,
Kelib turib menman maslahat qildi,
G‘amgin bo‘lma, kelgan shunda Go‘ro‘g‘li,
Asli zo‘r-da, zo‘rligini bildirdi.

Zebish degan jodugarni o‘ldirdi,
Meni senga bermochi bo‘p bog‘imda,
Va‘da berib mening ko‘nglim to‘ldirdi,
Ustalikman kelgan shunda Go‘ro‘g‘li.

Xossa bog‘imdadir hozir ul sulton,
Menga seni keltir, deb ayladi farmon,

Sarvinozning toza o‘ldim-bo‘ldim degan oshiqona so‘zlarini eshitib, Avazxon unga ishonch hosil qilib, zindondan chiqdi. Sarvinozxon bir-ikki o‘pib olib, kiyintirib qayta berdi. Avazxon hozircha bu ishratparast qizga xushomad qilmasa, iloji yo‘qligini bilib, undan muchchini ayamadi.

Ilgari bir xil juda ruhboz ayollar bironing turqiga qarab yoki gaplashib ham xijolat-haram bo‘lib qola berar edi. Shuytib, Sarvinozxon ham Avazxonga rahbarlik qilib, xijolat bo‘lib qolib, afsun-jodugarliklari yurmay qoldi. Har qalay, ko‘chada hech kim uchramay, eson-omon xossa bog‘iga Avazxonni olib kirib keldi. Go‘ro‘g‘li sulton Avazxon o‘g‘lini ko‘rib, quvonib ko‘rishib: “Har nima bo‘lsa ham, biroz dam olib uxlab olinglar. Sahar turib, shahardan chiqib ketamiz”, — deb Avazxon bilan Sarvinozxonni uxlatib, darrov so‘tani devorga bir urib, kalxat shakliga kirib, Sarvinozxon bilan Avazxonni chumchuq shakliga kirgizib, ularni uxlagan holida ikki changaliga olib, falakka parvoz qilib uchib, shahardan chiqib, bir tog‘da o‘n bir biluj xizmatkorlariga yetib, bir qafascha qilib, Sarvinoz bilan Avazxonni solib, kerakli don, suvi bilan qafasni bir tuyasining jahoziga bog‘lab qo‘yib, o‘zi yana qalandar tuyachi suratiga kirib, o‘n bir biluj xizmatkorlariga ko‘rinib, xachirini so‘rab olib minib, tuyalarini haydab, yo‘lni chappa solib, Shirvonga qarab keta berdilar.

Bu yoqda Sarvinozxonning afsuni Xunxorning lashkarlariga ham ta‘sir qilgan ekan. To kun chiqquncha, hammasi tarang qotib uxlay beribdi. Bir pilla Xunxorshoh uyg‘onsa, hamma qotib uxlab yotibdi. Shunda Xunxorshoh o‘rnidan turib, lashkarboshi Kasaman sardor yotgan joyga borsa, bu ham qotib uxlab yotibdi. Xunxorshoh achchig‘lanib, Kasaman sardorni qamchi bilan urib uyg‘otib, bir so‘z dedi:

Ishongan shunqorim polvon Kasaman,
Ko‘targin boshingni, senga na bo‘ldi,

Men bo‘lsa, bir qo‘lda yurgan savdoyi,
Boqarmisan, boqmasmisan, Sarvinoz?

Yuzingning kelbati gulga andoza,
Solibsan olamga fitna, ovoza,
Dardimni aylama, ey, jonon, toza,
Boqarmisan, boqmasmisan, Sarvinoz?

Hazilni ko‘p qilding, ey mohitobon,
Naylayin, makonim qorong‘i zindon,
Senga arz-u dilin aytar Avazxon,
Boqarmisan, boqmasmisan, Sarvinoz?

Chiq, bo‘yingdan, men o‘rgilay, Avazxon,
Xotirjam bo‘l, kelgan shunda Go‘ro‘g‘li.

Tezroq chiq, Avazxon, qo‘ling o‘payin,
Ustingga zarhaldan to‘nlar yopayin,
Har bovtlar bilan ko‘ngling topayin,
Xurram bo‘lgin, kelgan shunda Go‘ro‘g‘li.

Kiy, Avazxon, bu adiras to‘nimni,
Fido aylay vasling uchun jonimni,
Behol bo‘ldim, ketkasma darmonimni,
Tezroq chiqqin, kelgan shunda Go‘ro‘g‘li.

Kelishgan qomating, jonim, munchasoz,
Yo‘lingga ko‘ksimni qilay poyonoz,
Qurbongina bo‘lsa edi Sarvinoz,
Do‘st bo‘laylik, kelgan shunda Go‘ro‘g‘li.

Barcha o‘likday bo‘p uxlab qolibdi,
Falak bizga ne savdoni solibdi,

Yo Go‘ro‘g‘li Avaz deb shunda kelibdi,
Ha deb xurillaysan, senga na bo‘ldi?

Rustam maqomiga qo‘ygan nomdorim,
Barcha qo‘shiningga katta sarkorim,
O‘zingsan ishongan qutim, madorim,
Vo ajab, bo‘shabsan, senga ne bo‘ldi?

Kun balandga chiqib, choshtgoh bo‘lgandi,
Qandayin bizlarni g‘aflat olgandi,
Vazir Pirovunim qayda qolgandi,
Xabar ol, sardorim, senga na bo‘ldi?

Yo bilmayman bunda dushman yetdimi,

Shunda Kasaman sardor o‘rmidan irg‘ib turib: “Qulluq, taqsir, atrofda o‘zim xabar olaman, uxlagan g‘ofil sarkardalarni javobgar qilaman. Taqsir, siz xotirjam taxtga chiqing. O‘zim jonim bilan, tanim bilan xizimatingizni qilaman. Taqsir, gardam, davlatingizdan, savlatingizdan, jon-u shavkatingizdan gardam”, — deb yugurib chiqib, hash-pash deguncha shaharni tekshirib, Zebish jodugarning zim-ziyo bo‘lganini, zindondan Avazxon, Xossa bog‘dan Sarvinoz bilan bir kanizak yo‘qolganini bilib: “Go‘ro‘g‘li badbaxt kelgan, bu ishlarning barini u qilgan. Shuytib, bir baloga uchrab, hamma uxlab qolgan”, — deb Xunxorshohga xabar beribdi. Ana-mana deguncha, kampirlar sholg‘om yeguncha, o‘ttiz ming qo‘shin qilib, Go‘ro‘g‘li sultonni axtarib ketdi. Shuytib, Kasaman qo‘shin tortib, yo‘l tortdi, ne bir darbanddan o‘tdi. Borib bir baland tog‘lik joyga yetdi. Go‘ro‘g‘li sulton tugil, biror turkmanzodni ham uchratmadi. Vahima bosib, qaytgani Xunxordan qo‘rqib, nochor irqiljim¹ bo‘lib, shu tog‘da bir necha kun to‘xtab qoldi.

Go‘ro‘g‘li sulton Shirvonga yaqin yetib, kanizakni qopdan chiqarib, tuyening ustiga maofa qilib berib, kanizakni maofaga o‘tirtib qo‘yib, keta berdi. Shirvonga yaqin bir tog‘da bir yalangoyoq, jandapo‘sh yigit o‘tin olib yurgan ekan. Bechora yalangoyoqligidan nomus qilib, kir bo‘lib yorilib ketgan oyog‘imni birov ko‘rmasin, deb qalin javshanlarga pana qilib yurgan ekan. Kanizak yigitni ko‘rgandan ho‘ngrab yig‘lab yuborib, bir so‘z dedi:

Jon oshig‘im, seni buytib ko‘rguncha,
Ko‘zim chiqib, ko‘rlar bo‘lsam, bo‘ymidi.
Seni bu hollarga tashlab qo‘yuncha,
Shirin jonim qurbon qilsam, bo‘ymidi?²

Ey, sevgilim, menman senga gunohkor,
Gunohim qilmayman oldingda takror,
Kechir, yo‘q edi-da menda ixtiyor,
Qo‘ldan kelsa, shunda qolsam, bo‘ymidi?

Kiyibsan ustingga kir, to‘qim janda,
Oyog‘ing tosh irg‘ab, jarohat tanda,

Go‘ro‘g‘li sulton kanizakning bunday hasratli so‘zlarini eshitib, asli bu kanizak shirvonlik bu faqir baxshiga oshiq ekanini bilib, darrov bir yayponlikka tuyalarini cho‘garib, Avazxon bilan Sarvinoxonni qadimgi shakliga keltiribdi. G‘irko‘kni ham, o‘zini ham aslidagi holiga keltiribdi. O‘n bir bilujga buyurib, shu yerda choy tayyor qildiribdi. O‘n bir biluj ham, kanizak ham, Avazxon bilan Sarvinoz ham xuddi tush ko‘rganday bu voqealarga hayron bo‘lib qoldilar. O‘tinchi baxshining tortinganiga ham qo‘ymay, dastur-xonga keltirib, Go‘ro‘g‘li sulton unga may va chilim berib: “Uka, bir Shirvon qo‘shiqlaridan aytib ber”, — deb iltimos qildi. Birovlarning: “Baxshilik past kasb, u odamni qashshoq qiladi”, — degan afsonasini o‘ylab, bu baxshi sevganidan ayrilib qolganidan keyin irim qilib do‘mbirasini sindirib tashlab, o‘tinfurush-

Avazni bittasi olib ketdimi,
Olib qochib bandargohdan o‘tdimi,
Bilmay qolib hushing, senga na bo‘ldi?

Shunday bo‘lgan bo‘lsa, o‘rmingdan turgin,
Qo‘shinlarni olib keynidan yurgin,
Qayda bo‘lsa, darrov tutib keltirgin,
Hech hafsalang bormi, senga ne bo‘ldi?

Olamda topilmas shahrimday shahar,
Shu katta shahrimda o‘zingsan sardor,
Shahanshohdir senga amr etar Xunxor,
Tush dushman iziga, senga na bo‘ldi?

Men bo‘lsam, zolimlar qo‘lida banda,
Jon berib, xizimating qilsam, bo‘ymidi?

Na dardlar ko‘rmadim ishqing yo‘lida,
Cho‘ri qilib zolim Xunxor qo‘lida,
Jabr-u jafu chekdim kishi elida,
Iloj topib uchib kelsam bo‘ymidi?

Sen u nom ko‘targan emasmi baxshi,
Yurakka singishgan so‘zingning naqshi,
Bu holga tushibsan, o‘lganim yaxshi,
Ajalmidan oldin o‘lsam, bo‘ymidi?

¹ Ikkilanmoq, hushini yo‘qotmoq (*Baxshi izohi*).

² Bo‘lmasmidi.

likka chiqib ketgan edi. Shundan beri qo‘shiq-lari ham esidan chiqqan edi. Har zamon shunday bir zamon ekan. “Og‘riq arslonni bukadi, yo‘qlik yo‘lbarsni”, — deganiday, bu baxshining toza ko‘ngli cho‘kib, ocharvohday oriqlab, suyagi qator bo‘lib, burnidan tortsa, yiqilar holatga tushib qolgan edi. Bo‘lmasa, bu baxshi xuddi Go‘ro‘g‘li sulton kelbatli odam edi. Bechora Go‘ro‘g‘li sultonning taklifini eshitib: “Taqsir, xo‘jam, ilgari oz-moz qo‘shiq aytсам ham, faqir bo‘lgandan keyin irim qilib qo‘yib ketgan edim”, — deb kambag‘al tomiri tirisha berdi. Bu holni darrov Go‘ro‘g‘li sulton anglab: “Uka, men ham oz-moz baxshiman. Qarang, hech faqir bo‘lganim yo‘q. Xotinlarning kigiz kitobidan chiqqan gapni gap deb yurma. Ma, bu do‘mbirani olib, bir suxan qilib ber”, — deb o‘zining do‘mbirasini berdi. Shirvonlik baxshi do‘mbirani olib, qo‘li yengil bo‘lganday do‘mbiraga yonlashib, asli chopilib yurgan ot, deganday, do‘mbirani tarang qilib, sozlab turib chertib, shunda baxshining necha yillik dardi qo‘zg‘olib, butun to‘lib ketib, hech o‘zini to‘xtata olmay, hoy deb yuborib, ko‘zining yoshi daryo bo‘lib oqib, Go‘ro‘g‘li sultonga boqib, bir so‘z dedi:

Ko‘p yildirkim, ayra tushdim yorimdan,
Ko‘rarmanni, ko‘rmasmanmi gumona,
Yulduz o‘ynoviga ko‘zin o‘xshatib,
Kechalar yotaman boqib osmona.

Shuytib, umrim hasrat bilan o‘tarmu,
G‘am bosgan dillarning zangi ketarmu,
Aql aytadi: intilganman yetarmu,
Harchand qo‘l uzatib mohitobona.

Qanday kunlar ekan ul bor zamonlar,
Qilar edim uni maqtab fig‘onlar,

Kanizak bu baxshi o‘zining oshig‘i ekanini aniq bilib: “Qanday ham chidaysan, dod”, — deb yuzidan ro‘molini olib otib yubordi. Baxshining ustiga o‘zini tashladi. Go‘ro‘g‘li sulton darrov o‘rtaga tushib, bu ikki oshiq-ma‘shuqlarni shu yerning o‘zida birini biriga nikoh qildirdi. Shunda kanizak Go‘ro‘g‘li sultonga qarab, bir so‘z dedi:

Qaytadan tirgizgan bizni vallamat,
To o‘lguncha xizmatkormiz o‘zingga,
Senday odam kam-kam bo‘lar otadan,
Yana-yana ziyo ensin yuzingga.

Qator-qator karvon qaytar iziga,
Quloq sol bu mushtiparning so‘ziga,
Sen qilgan ishlarni, ayo, vallamat,
Birovlar qilmaydi tuqqan qiziga,
To o‘lguncha xizmatkormiz o‘zingga.

O‘lgan edik, qayta boshdan tirildik,
Qaytadan tirilib dunyoga keldik,

– Bizlarning bu Shirvonda bog‘-u chorbog‘imiz, ekan-tikkanimiz bormi?! Sen qayga borsang, xizmatningdamiz, — deb turdi. Go‘ro‘g‘li sulton baxshini ham kiyintirib, bir tuyaga mingazib, barchalari tuyayalariga minib, Chambil qayoqdasan, deb keta berdilar.

Kasaman Go‘ro‘g‘li Shirvon orqali ketayotgan emish, deb Shirvonga qarab yurish qilib kela berdi. Go‘ro‘g‘li sulton shu yurganicha yurib, Xud dengizga kelib qoldi. Shu dengiz labida dam olishni buyurib, o‘n bir biluj, Avazxon, Sarvinoz, baxshi va kanizak barchasi uxlagandan keyin Go‘ro‘g‘li sulton so‘tani yerga urib, tuyalarni ham, G‘irko‘kni ham, o‘n bir biluj, Avazxon, Sarvinozxon, baxshi va kanizaklarni ham qumursqa shakliga kirgizib, barini bir xaltaga solib, xaltani bo‘yniga ilib, o‘zi bir quzg‘un bo‘lib, kechasi bilan Chambilga borib qo‘ndi. Bari ertagasin uyg‘onib qarashsa, G‘irko‘k – tablada, tuyalar – ayvonda, o‘zlari mayxonada. Bu gaplar xuddi tush ko‘rganday bo‘lib qoldi. Go‘ro‘g‘li sulton qirq yigitni chaqirib, Avazxon va Hasanxonni ham keltirib, Sarvinozga saylatdi. Sarvinoz Avazxon qirq kunlab g‘ayri yurtlarga ketar ekan, ham yori bor ekan. Menga har kuni qoshimda bo‘ladigan yor kerak, — deb qirq yigitning bit-tasiga tegdi. Chambilda shodiyonalik, to‘y bo‘lib, barcha turkmanlar xursand bo‘lib, murodlariga yetdilar.

Esiz, o‘tib ketdi o‘sha davronlar,
Tog‘larda kezaman chidab hijrona.

Chidamay ham ko‘ray, ilojim bormi,
Chorasiz o‘tinchi bir ish qilarmi,
Dod deganda, ul yor qaytib kelarmi,
Qafasini buzib, uchib bu yona.

Yozim ketib, qaqrab qurigan bog‘im,
Yondirgani hatto yo‘qdir chirog‘im,
Halokat jariga tushganda chog‘im,
Kuyib o‘lsam, yora bo‘lib parvona.

Sultonim, o‘zingga farzandday bo‘ldik,
Yana-yana ziyo ensin yuzingga.

Senga qulluq qilar menday gajakdor,
To o‘lguncha bo‘layin deb xizmatkor.
Bu baxshi yorim ham amringga tayyor,
Shuytib, og‘a, xizmatkormiz o‘zingga.

Bilsam, bir sohibi davron ekansan,
Cheksiz vallamat ham polvon ekansan,
O‘z elingda xon-u sulton ekansan,
Ust-ustiga ziyo ensin yuzingga.